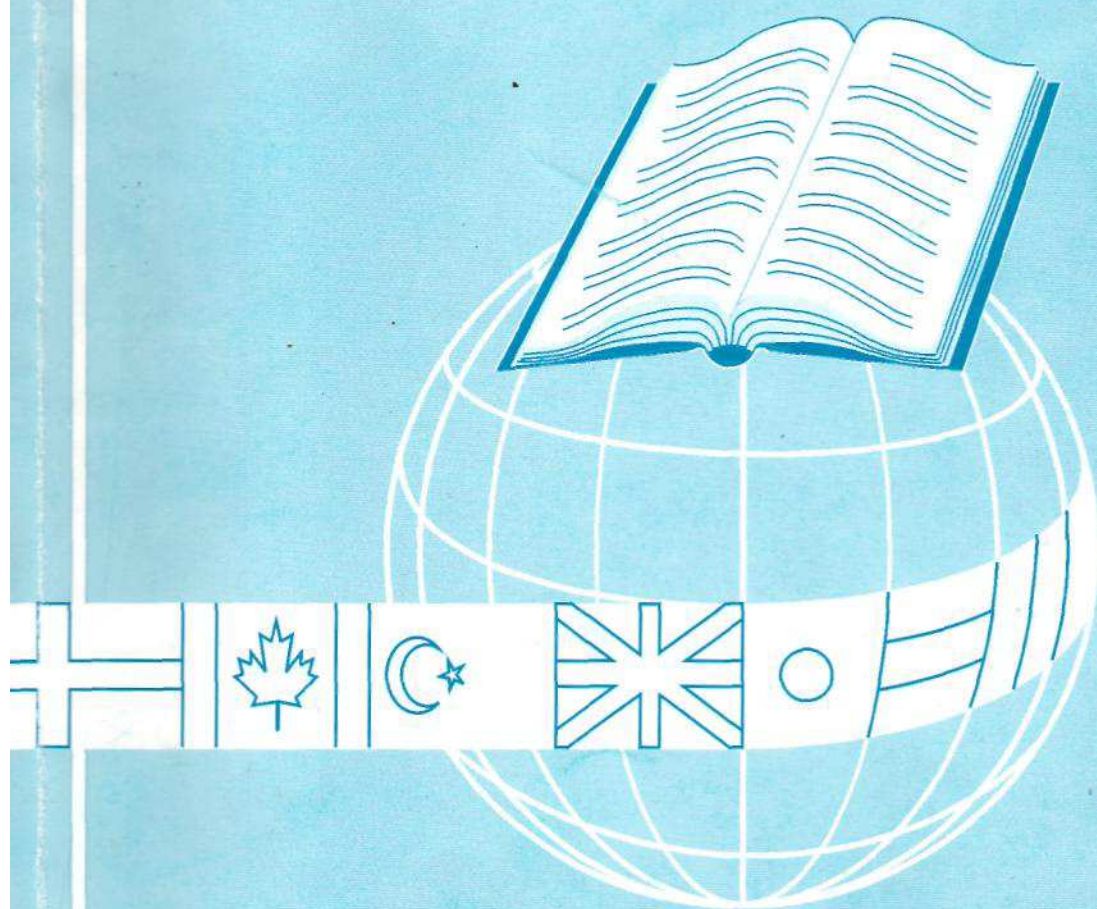

НАУКА І ОСВІТА

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ SCIENCE AND EDUCATION

Науково-практичний журнал
ПІВДЕННОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ АПН УКРАЇНИ

4-5' 2004

ЗМІСТ

Психологія

Березовська І.В. Особливості прояву вольових якостей у студентів – педагогів.....	3
Василенко І.А. Психологические особенности общительности детей 7 – 9 лет с разным типом эмоциональности.....	5
Ващенко І. В., Даниленко Н.В. Діагностика психічного стану вагітних жінок.....	7
Власова О.І. Соціально-психологічні чинники розвитку соціальних здібностей у дошкільному дитинстві.....	11
Войновська О.А. Актуальні психологічні проблеми релігійного звернення особистості в сучасному суспільстві.....	14
Даниленко Н.В. Психологічна готовність жінки до материнства: сучасні дослідження.....	17
Дегтяренко Т.В., Ушан О.В., Бушуєва Н.Н. Комплексная оценка психофизиологического статуса школьников 6-ти лет с использованием метода пупилографии.....	20
Іванчук М.Г. Експериментальна перевірка ефективності інтегрованого підходу до організації навчання в контексті виховання молодших школярів.....	23
Івашкевич Е.З. Психологічні особливості розвитку креативності особистості засобами літератури.....	27
Калінін О.О. Психологічні особливості становлення національного характеру у вищому військовому навчальному закладі.....	31
Конуп О.Ф. Метод Роршаха у психодіагностиці та психокорекції.....	33
Кошляк І.Г. Психологические особенности подростков – представителей мономодальных типов эмоциональности.....	36
Мазоха І.С. Психологічний портрет осіб з різним рівнем агресивності.....	41
Максимець С.М. Психологічний вплив комп'ютерних ігор на емоційну сферу старшокласників.....	42
Меднікова Г.І. Рівень домагань як механізм саморегуляції поведінки особистості.....	44
Пивоварчик І. М. Місце наукових шкіл у теорії наукознавства.....	46
Саннікова О.П., Малеева Е.Л. Психологические запыты акцентуированных личностей.....	49
Сергєєв Ю.В. Особенности развития научных знаний о рефлексе со времени исследований Р. Декарта до современности.....	52
Середицька Ірина Проблема формування ідентичності як механізму соціалізації особистості.....	57
Сидоренко Н.І. Динаміка розвитку саморегуляції у студентів - педагогів.....	61
Сліпошова Н. В. Прояви імпульсивності курсантами у складних ситуаціях.....	64
Сінельнікова Т. В. Психологічний тренінг та його теоретико-методологічні основи.....	66
Снігур Л.А. Методика психомалюнка в дослідженні громадянськості особистості.....	69
Снігур Л.А. Формування потребно-мотиваційної сфери громадянської свідомості та самосвідомості молоді в південноукраїнському регіоні.....	73
Тепляков Н.Н. Сознание и восприятие духовной реальности в изобразительном искусстве.....	77
Тепляков Н.Н. Внутренняя речь и восприятие духовной реальности в изобразительном искусстве.....	80
Терехова В. До питання щодо організаторської діяльності вчителя.....	84
Третяков С.П. Психологічні характеристики агресивної поведінки у працівників служб охорони.....	86
Чаус Ю.І. Психологічні риси управлінської компетентності курсантів як майбутніх офіцерів ЗС України.....	89
Чаус Ю.І. Експериментальні дослідження уявлень курсантів про компетентність у управлінні.....	93
Шульгіна Р.О. Етична ідентичність як фактор міжособистісних атракцій.....	96
Шербан Т.Д. Механізми сугестії і майєтики як проблеми навчального спілкування.....	98
Юнг Н.В. Вікові особливості підлітка як фактор підвищеної уваги до ризику формування адиктивної поведінки.....	100
Язвинская Е.С. Методы танцевально-двигательной терапии и формирование адекватной самооценки подростков.....	103
Яковичька Л.С. Потреба в піклуванні як складова особистісної само актуалізації.....	107

Педагогіка

Вакуленко В.М. Проблема професійної і культурної підготовки майбутнього педагога.....	110
Головко М.Б. Класична педагогічна думка 60-х рр. ХІХ ст. про виховання духовної особистості.....	112
Головко С.Г. Проблема развития творческой познавательной деятельности учащихся в классической западноевропейской педагогике.....	115
Горліченко М.Г. Реалізація педагогічних умов адаптації курсантів до навчання у вищих військових навчальних закладах.....	118
Демидова В. Прогностичний компонент у професійній діяльності педагога.....	121
Желанова В.В. Особенности адаптации леворуких детей к учебному процессу в начальной школе.....	124
Казанжи І.В. Сутність позаурочної роботи у школі.....	130
Карпінська Л.О. Сутність та зміст сучасних підходів до формування вчителя-майстра в системі вищої педагогічної освіти Канади кінця ХХ - початку ХХІ століття.....	133
Качеровська Т.В. Методи та форми ігрового проєктування як технології навчання.....	137
Ковальчук В.Ю. Модернізація педагогічної освіти: методологічні та соціальні аспекти проблеми.....	142
Колишкіна А.П. Сутність та структура екологічної культури молодших школярів.....	146
Семенова А.В. педагогічні технології організації та управління самостійною роботою студентів як засіб підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців.....	148
Умнілова С. А. Особливості формування ефективної взаємодії вчителя й учня у процесі післядипломної освіти.....	152
Яворська С.Т. Становлення методики української мови як науки: постаті, проблеми (кінець 80-х–90-і роки ХХст.).....	155

Методика

Балтовский А.А. Особенности использования телевидения в учебном процессе военного ВУЗА.....	159
Бугайова М.О. Робота з обдарованими дітьми на уроках математики в 5-6 класах.....	160
Водолага Н.В., Куріна С.О. Особливості розв'язання дітьми проблемних ситуацій та логічних завдань.....	164
Гончарова Л.І., Гліщук В.М., Лисенко Т.С. Організація і методика проведення інформативних бесід за допомогою електронного тренажера.....	167
Джуринський П.Б. Нормативні вимоги з фізичного виховання для дітей 14-15 років зі сколіотичними вадами опорнорухового апарату в системі фізичної реабілітації.....	170
Крайнова Л.В. Мовленнєвий супровід спостережень природи.....	174
Крутий К.Л. Тенденції і закономірності формування граматичної правильності мовлення в дітей дошкільного віку.....	177
Логінова Н.І. Використання технології дистанційного навчання в традиційному навчальному процесі.....	181
Монке О.С. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку лексикою морально-етичної спрямованості.....	185
Петрова І.В. Педагогічні засади сімейного дозвілля.....	189
Русанова І.І. Определение семантической структуры переводного текста с помощью статистических методов.....	193
Савінова Н.В. Сутність феноменів "корекція" і "коригування" мовлення.....	197
Судницький В.М. До проблеми вдосконалення технології мовної освіти у процесі комунікативного навчання.....	200
Холодов С.А. Показники амплітуди рухів у суглобах нижніх кінцівок у дітей дошкільного віку з дцп з різним рівнем сформованості навички ходьби.....	204
Черненко Н.М. Характеристика рівня компетентності менеджерів галузі державного управління у сфері діалогової комунікації.....	207
Шип С. В. О семиотических основаниях музыкально-педагогической герменевтики.....	210
Яворська Стефанія Педагогічні ідеї Т.Г. Лубенця в контексті розвитку методики навчання мови.....	214

НАУКА І ОСВІТА

SCIENCE AND EDUCATION – НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ

№ 4-5 ЧЕРВЕНЬ-ВЕРЕСЕНЬ 2004

Науково-практичний журнал
Південного наукового
Центру АПН України
Рік заснування – жовтень 1997
Виходить 1 раз на два місяці

Редакційна колегія

О.Я.ЧЕБИКІН, докт. психол. н., професор, академік АПН України
(головний редактор),
А.М.БОГУШ, докт. пед. н., професор, академік АПН України
(заступник гол. редактора, педагогіка, методика),
І.М.БОГДАНОВА, докт. пед. н., професор,
Т.П.ВИСКОВАТОВА, докт. психол. н., професор, академік Української АН (Од.),
М.П.ГУЗИК, чл.-кор. АПН України,
В.К.КАЛІН, докт. психол. н., професор (Сімферополь),
Н.Ф.КАЛІНА, докт. психол.н., професор (Сімферополь),
Е.Е.КАРПОВА, докт. пед. н., професор (Од.),
З.Н.КУРЛЯНД, докт. пед. н., професор,
А.Ф.ЛІНЕНКО, докт. пед. н., в. о. Професора (Од.),
Р.Ю.МАРТИНОВА, к. пед. н., чл.-кор, АПН України,
О.П.САННІКОВА, докт. психол. н., професор (Од.),
С.М.СИМОНЕНКО, к. психол. н., доцент,
Р.І.ХМЕЛЮК, докт. пед. н., професор (Од.),
Б.Й.ЦУКАНОВ, докт. психол. н., професор (Од.),
М.П.ЧЕРКАСОВ
(відповідальний секретар)

Рекомендовано до друку
Вченою Радою ПНЦ АПН України
6 вересня 2004 р. (Пр №7. П. 3).

Здано до набору 07.09.2004. Підп. до друку 14.09.2004.
Формат 70х108/16. Папір друк. №1. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 35,2. Наклад 120 прим. Зам №271

ББК 74я54
Н34

УДК 37(05) "54-02"

Журн. Наук.-практич. Педагогіка і психологія
Зареєстровано 11.06.1997 р. серія КВ № 2802
© Південний науковий Центр АПН України, 1997

Комп'ютерна верстка О. І. Кисельова
Редакція англійських текстів Г.В. Мельниченко

Адреса редакції: 65014 Одеса, вул. Пушкінська, 23. Тел. 252-913, 259-031.

**ДИНАМІКА РОЗВИТКУ САМОРЕГУЛЯЦІЇ У СТУДЕНТІВ
ПЕДАГОГІЧНОГО ВУЗУ**

Актуальність дослідження проблеми розвитку саморегуляції під час навчання у вузі обумовлена як суто теоретичними, так і прикладними аспектами сучасної психології вищої школи. Питання всебічного розвитку студента та формування готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності є одним з пріоритетних завдань сучасної педагогічної вузівської підготовки. Важливою передумовою учбово-професійної діяльності є розвиток у майбутніх фахівців процесів саморегуляції. Проблема розвитку різних видів саморегуляції особистості, аналіз їх механізмів та проявів у поведінці є предметом численних як вітчизняних, так і зарубіжних досліджень. Поряд з цим, особливості розвитку саморегуляції в учбово-професійній підготовці майбутніх вчителів на етапі первинної професіоналізації (під час навчання у вузі) ще не ставали предметом спеціального дослідження і, зважаючи на багатоплановість педагогічної діяльності, потребують окремого вивчення.

Враховуючи актуальність проблеми, її недостатню розробку, у своєму дослідженні ми поставили за мету вивчити особливості розвитку саморегуляції в учбово-професійній підготовці студентів-педагогів. Метою цієї статті є висвітлення динамічних особливостей прояву саморегуляції у студентів, які навчаються на різних курсах педагогічного вузу. При цьому ми виходили з припущення про те, що рівень розвитку різних компонентів саморегуляції у студентів різних курсів має неоднаковий ступінь прояву, що виявляється у відносно нижчих показниках у студентів початкових курсів та поступовим зростанням їх розвитку на старших.

Для досягнення цієї мети нами були поставлені наступні завдання: уточнити поняття саморегуляції, визначити теоретичні напрямки дослідження проблеми саморегуляції, охарактеризувати динамічні зміни в

прояві саморегуляції на етапі первинної професіоналізації майбутніх вчителів (залежно від року навчання у педагогічному вузі).

Вирішуючи першу задачу, нами було здійснено психологічний аналіз наукових напрямків вивчення проблеми саморегуляції, який дозволив констатувати, що в рамках вікової та педагогічної психології різні дослідники зосереджують увагу навколо таких аспектів: сенсомоторна саморегуляція (П.А.Жоров, О.А.Конопкін, В.Е.Чудновський та ін.), стильова саморегуляція довільної активності (Є.М.Коноз, В.І.Моросанова, Р.Р.Сагієв та ін.), волюва (В.А.Іванніков, В.К.Калін, В.К.Котирло, В.І.Селіванов та ін.), емоційна (Я.Рейковський, О.П.Саннікова О.Я.Чебикін та ін.), моральна (Б.С.Братусь, Т.В.Кириченко, П.М.Якобсон та ін.), мотиваційна (О.Г.Ксенофонтова, Д.Роттер, В.І.Степанський, А.А.Файзуллаєв, Х.Хекхаузен та ін.), особистісна (К.О.Абульханова-Славська, І.І.Чеснокова та ін.) та ціннісно-смилова саморегуляція (Л.В.Долинська, В.А.Ядов та ін.).

Саморегуляція поведінки індивіда розглядається у них як структурне утворення особистості, яке представляє собою єдність цілеспрямованих дій, які проявляються у прийнятті довільних рішень, доборі, оцінці засобів реалізації задуманого, самоаналізі вчинків, визначенні позицій щодо подій, ситуацій та ціннісному ставленні індивіда до самого себе. Під усвідомленою саморегуляцією, слідуючи розробкам О.А.Конопкіна, В.І.Моросанової та ін., ми розуміємо системно організований процес внутрішньої психічної активності людини, спрямованої на ініціацію, побудову, підтримку та керівництво різними видами і формами довільної активності, який безпосередньо реалізує досягнення прийнятих нею цілей [2], [3].

Для вивчення особливостей прояву свідомої саморегуляції довільної активності досліджуваних нами була обрана методика „Стильові особливості саморегуляції поведінки (ССП-98)”, розроблена В.І. Моросановою [4]. Опитувальник складається з 46 тверджень, які представляють 6 шкал, що діагностують розвиненість основних регуляторних процесів та регуляторно-особистісних властивостей. Перша шкала - „Планування” (Пл) - характеризує

особливості визначення цілей, рівень сформованості у людини свідомого планування діяльності, друга - „Моделювання” (М) - діагностує розвиненість уявлень про систему внутрішньо значимих умов досягнення цих цілей, третя – „Програмування” (Пр) – визначає розвиненість свідомого програмування людиною своїх дій, четверта – „Оцінювання та корекція результатів” (Ор) - діагностує розвиненість й адекватність оцінки досліджуваним себе й результатів власної діяльності та поведінки, п'ята - „Гнучкість” (Г) – характеризує рівень сформованості регуляторної гнучкості, тобто здатності перебудовувати систему саморегуляції згідно змін зовнішніх та внутрішніх умов, шоста – „Самостійність” (С) – діагностує розвиненість регуляторної автономії. Крім того, опитувальник дозволяє оцінити показник загальної саморегуляції, тобто загальний рівень сформованості індивідуальної системи свідомої саморегуляції довільної активності людини (ЗСР). Кожна шкала складається з 9 тверджень, загальний показник саморегуляції оцінюється за відповідями на всі 46 тверджень. Слід зазначити, що автор наводить докладні відомості про високу надійність та валідність опитувальника [4].

Дослідження здійснювалося зі студентами 1-4-х курсів педагогічного університету, які навчаються на факультеті іноземних мов Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка. Загальна кількість досліджуваних становила 142 особи. Серед них – 35 студентів першого, 35 – другого, 37 – третього та 35 – четвертого курсів. Дослідження здійснювалось впродовж 2001-2002 рр.

Аналізуючи результати первинних даних, отриманих у студентів різних курсів, можна констатувати варіативність діапазону від мінімальних до максимальних значень показників, що презентують особливості їх системи свідомої саморегуляції довільної активності.

61 стор.

Індивідуальні значення показників саморегуляції, діагностовані у студентів 1 курсу, засвідчили недостатню сформованість у них здатності до свідомого планування діяльності, їх несамостійність та залежність від думок

та оцінок оточуючих. Ці дані свідчать про наявність у першокурсників: труднощів у визначенні мети й програми діяльності; недорозвиненість уявлень про систему внутрішньо значимих її умов; некритичність, недостатнє вміння чи небажання продумувати наслідки власних дій; недостатню сформованість критеріїв оцінки успішності досягнення результатів. Поряд з цим, їм притаманна достатня пластичність усіх регуляторних процесів, здатність перебудовувати систему саморегуляції відповідно до умов діяльності.

Аналіз первинних даних, отриманих у студентів 2 курсу, засвідчив, що, загалом, значення діагностованих показників саморегуляції у них дещо вищі, ніж у першокурсників (див. табл.1.).

Таблиця 1.

Відмінності у прояві показників, що характеризують особливості саморегуляції поведінки в студентів 1 та 2 курсів

Курс	Х; σ	Показники						
		Пл	М	Пр	Ор	Г	С	ЗСР
1 курс	х	3,72	2,78	3,89	2,94	4,44	3,08	17,03
	σ	2,43	1,73	2,31	1,84	2,56	2,49	9,57
2 курс	х	5,06	4,67	5,81	4,67	6,17	5,75	25,97
	σ	2,00	1,71	2,14	1,74	1,78	1,63	6,83
t		2,54*	4,68**	3,66**	4,09**	3,30**	5,36**	4,54**

Примітка: (*) – рівень значимості відмінностей $p < 0,05$; (**) – рівень значимості відмінностей $p < 0,01$., х – середнє значення, σ – стандартне відхилення

Ці дані свідчать про те, що в студентів 2 курсу спостерігається значно вища потреба у свідомому плануванні діяльності ніж у першокурсників, самі плани є більш реалістичними, деталізованими, ієрархічними. Вони краще, ніж першокурсники, здатні висувати значимі умови досягнення мети, що проявляється у відповідності результатів діяльності постановленим цілям.

Визначені відмінності свідчать також про більш сформовану потребу другокурсників обмірковувати способи своїх дій та поведінки для досягнення постановленої мети, деталізованості та розгорнутості програм, що розробляються.

Вищою виявилась і сформованість суб'єктивних критеріїв оцінки успішності досягнення результатів діяльності. У студентів другого курсу спостерігається достовірно вищий рівень сформованості регуляторної гнучкості, здатності перебудовувати систему саморегуляції згідно умов діяльності, самостійності у плануванні своєї діяльності, контролі її виконання та оцінці її результатів.

Визначені відомості дозволяють стверджувати, що вже на другому курсі отримання професійної освіти значно підвищується як загальний рівень сформованості індивідуальної системи свідомої саморегуляції довільної активності, так і виразність всіх її регуляторних процесів (планування, програмування, моделювання, оцінювання результатів) та регуляторно-особистісних властивостей (самостійність, гнучкість).

Порівняння середніх значень показників, що характеризують вираженість компонентів свідомої саморегуляції довільної активності в групах студентів 2 й 3 курсів показало, що не всі показники в третьокурсників підвищуються (див.табл.2.).

Таблиця 2.

Відмінності у вираженості показників, що характеризують особливості саморегуляції поведінки в студентів 2 та 3 курсів

Курс	X; σ	Показники						
		Пл	М	Пр	Ор	Г	С	ЗСР
1 курс	x	5,06	4,67	5,81	4,67	6,17	5,75	25,97
	σ	2,00	1,71	2,14	1,74	1,78	1,63	6,83
2 курс	x	5,83	4,36	6,11	4,19	6,19	4,61	26,19
	σ	1,65	1,90	1,58	1,92	1,55	1,68	5,47
t		1,80	0,72	0,69	1,09	0,07	2,93**	0,15

Як видно з представлених в таблиці даних, виразність показників П1, П3, П5 та П7 тут вище, ніж в групі другокурсників, однак ці відмінності проявляються лише на рівні тенденції і не набувають статистичної вірогідності. За деякими показниками середні оцінки дещо знизились (за показниками М, Ор, С). Статистична перевірка показала, що достовірним є лише зниження значень за показником С - самостійність, де $t=2,93$, при $p<0,01$.

Такі відмінності вказують на те, що на третьому курсі існують тенденції як до підвищення сформованості окремих регуляторних процесів (планування, програмування) та регуляторно-особистісних властивостей (гнучкість), так і до зниження деяких з них (моделювання, оцінювання результатів, самостійність). Однак достовірним можна вважати лише зниження до третього курсу рівня автономії в організації власної активності. Загалом сформованість індивідуальної системи свідомої саморегуляції довільної активності в третьокурсників підвищується, але незначно.

Проведений аналіз відмінностей у середніх значеннях показників, що характеризують вираженість свідомої саморегуляції довільної активності в групах студентів 3 та 4 курсів показав, що різниця між середніми оцінками

62 стор.

Відслідковується лише на рівні тенденцій. (див. □абл..3.).

Таблиця.3.

Відмінності у виразності показників, що характеризують особливості саморегуляції поведінки в студентів 3 та 4 курсів

Курс	X; σ	Показники						
		Пл	М	Пр	Ор	Г	С	ЗСР
3 курс	х	5,83	4,36	6,11	4,19	6,19	4,61	26,19
	σ	1,65	1,90	1,58	1,92	1,55	1,68	5,47
4 курс	х	5,42	4,50	5,94	4,86	6,25	5,42	27,50
	σ	2,01	1,63	2,11	1,55	2,10	2,13	6,08
t		0,96	0,33	0,38	1,62	0,13	1,78	0,96

Ці дані демонструють певну тенденцію до підвищення вираженості деяких показників (Ор, С, ЗСР), інші показники майже не змінилися. Порівняння результатів, отриманих в групах студентів 3 та 4 курсу, показало, що в останніх спостерігається дещо вищий рівень сформованості загальної системи свідомої саморегуляції довільної активності, зокрема, за рахунок підвищення рівня адекватності оцінки випробуваням себе й результатів своєї діяльності та розвитку самостійності її регулювання.

Узагальнюючи отримані відомості, можна визначити, що загалом свідомо саморегуляція довільної активності в студентів істотно зростає вже на другому курсі здобуття професійної освіти, надалі також спостерігається тенденція до підвищення її рівня протягом всього навчання у вузі.

Однак, слід відзначити, що динаміка регулятивних процесів та регулятивно-особистісних властивостей неоднаково залежить від рівня засвоєння студентами учбово-професійної діяльності. Так, деякі регуляторні процеси (планування, моделювання, програмування, оцінка результатів) набувають досить високого рівня вже на 2 курсі навчання й залишаються майже незмінними до кінця досліджуваного періоду.

Щодо регуляторно-особистісних властивостей, то їх розвиток в процесі формування професійної освіти студентів має неоднозначний характер. Так, формування регуляторної гнучкості відбувається протягом всього періоду навчання. В свою чергу, рівень регуляторної автономії на етапі ознайомлення з учбово-професійною діяльністю підвищується, потім, на етапі автоматизації діяльності значно знижується, а на етапі удосконалення учбово-професійної діяльності знов зростає.

В статье анализируются динамические особенности проявления саморегулятивных процессов студентов педвуза на этапе начальной профессионализации.

In clause the dynamic features of display of self-regulated processes of students of Teacher training university at the stage of initial professionalism.

1. Боришевський М.Й. Розвиток морального саморегулювання поведінки учнів // Психологія. – Вип.24. – К., 1985. – С.3–12.
2. Конопкин О.А. Психологические механизмы регуляции деятельности. – М., 1980.
3. Моросанова В.И. Индивидуальный стиль саморегуляции: феномен, структура и функции в произвольной активности человека. – М., 1998.

4. Моросанова В.И., Коноз Е.М. Стилевая саморегуляция поведения человека // Вопросы психологии. – 2000. – №2. – С.118-127.
5. Миславский Ю.А. Саморегуляция и активность личности в юношеском возрасте. – М., 1991.
6. Чебыкин А.Я. Теория и методика эмоциональной регуляции учебной деятельности. – Одесса: Астропринт, 1999.